

CHỦ ĐỀ THAN VÀ NĂNG LƯỢNG TÁI TẠO TẠI VIỆT NAM

Của tác giả Nguyễn Nguyễn cùng Mi Hoàng, Nghiên cứu sinh Dự án Climate Tracker

TÓM TẮT

Là một khu vực với tốc độ phát triển chóng mặt, các quyết định về năng lượng của Đông Nam Á đóng vai trò then chốt đối với việc thế giới có thể đạt được những mục tiêu cắt giảm phát thải cacbon từ nhiên liệu hóa thạch trong thập kỷ tới hay không. Tuy nhiên, hiện có rất ít nghiên cứu cụ thể về việc truyền thông Đông Nam Á đã định hình các câu chuyện về chuyển đổi năng lượng ở từng quốc gia như thế nào. Đối với những tổ chức muốn hỗ trợ phóng viên trong khu vực viết bài được công bằng và chất lượng hơn, việc hiểu được những khó khăn, thiếu sót trong quá khứ có ý nghĩa quyết định đối với thành công trong tương lai. Climate Tracker và Trung tâm vì Hòa bình và An ninh Stanley (Stanley Center for Peace and Security) muốn xóa nhòa khoảng cách nhận thức này bằng cách phân tích độ phủ truyền thông về mảng năng lượng ở năm quốc gia thuộc Đông Nam Á. Báo cáo về Việt Nam này là bài thứ hai trong loạt bài được Trung tâm Stanley thuê thực hiện và được Climate Tracker biên soạn để cùng xuất bản trong tài liệu *Tiếp Súc Cho Những Con Hổ (Fueling the Tiger Cubs): Cách Truyền Thông Đông Nam Á Đưa Tin Về Biên Giới Cuối Cùng Của Than*, một phân tích truyền thông đa quốc gia do các nhà báo trẻ của Philippines, Indonesia, Malaysia, Thái Lan và Việt Nam thực hiện.

Mỗi quốc gia Đông Nam Á trong nghiên cứu của chúng tôi đều có một bối cảnh truyền thông đặc thù, với nhiều thách thức và cơ hội khác nhau về đề tài năng lượng. Đối với Việt Nam, quốc gia theo Chủ nghĩa cộng sản do một đảng lãnh đạo, các doanh nghiệp thuộc sở hữu nhà nước chiếm thế độc quyền trong cả ngành **năng lượng** và **truyền thông**, quá trình thay đổi diễn ra chậm và không đáng kể. Thiếu vắng những bài viết phản ánh mong muốn của người dân về một sự chuyển đổi trong lĩnh vực năng lượng và phản đối suy thoái môi trường, còn phóng viên gần như né tránh hoàn toàn việc trích dẫn từ các nguồn tin “không chính thống”, chẳng hạn như từ người dân địa phương và các tổ chức cộng đồng. Mọi hãng truyền thông, kể cả của tư nhân, đều chịu sự **quản lý biên tập của Đảng Cộng sản**. Hành động tùy ý của một nhà báo có thể dễ dàng khiến cho toàn bộ trang tin tức trực tuyến bị đình bản do

“đăng tải thông tin sai sự thật”—như đã từng xảy ra với *Báo Tuổi trẻ Online* trong năm 2018.

Mặc dù chính phủ chú trọng đến hoạt động phát triển điện than, các bài viết về chủ đề than/chủ đề này vẫn bị gò bó trong những khuôn khổ tiêu cực. Nguyên nhân của việc này một phần là do các chuyên gia môi trường liên kết với các trường đại học được nhà nước công nhận và các tổ chức phi chính phủ (PCP) chỉ nhấn mạnh đến tác hại của than đối với môi trường. Ngoài ra, khi các dự án trong ngành than còn chật vật do khó khăn về vốn, thủ tướng đã thông qua một loạt chính sách về các cơ chế Feed-in-Tariff (FIT) để thúc đẩy đầu tư vào năng lượng mặt trời, và theo đó đẩy mạnh độ phủ truyền thông về lĩnh vực này.

Nhìn chung, hai nhà nghiên cứu người Việt Nam của chúng tôi, Nguyễn Nguyễn và Mi Hoàng, đã nghiên cứu hơn 300 bài viết của 16 hãng thông tấn khác nhau và đi đến kết luận như sau:

Các ý chính

- Hơn 70% các bài báo về mảng năng lượng xuất hiện trong mục kinh tế/kinh doanh—thực tế là ba nhà báo tham gia viết bài cho chuyên mục năng lượng phải chịu sự giám sát của Bộ Công thương (BCT).
- 68% các bài viết về chủ đề than được nghiên cứu có góc nhìn tiêu cực về nguồn năng lượng này. Trang chuyên đề chính sách của *Thời báo Sài Gòn* và tạp chí *Người Đô Thị* đã tiên phong trong việc nêu bật tác động của than đến môi trường, tạo ra những câu chuyện nửa vời rằng các nhà máy nhiệt điện than chính là các hiểm họa đối với môi trường.
- Một nhóm nhỏ các chuyên gia năng lượng và môi trường đã được trích dẫn vào 93% tổng số bài báo nằm trong khuôn khổ môi trường, còn các nhà báo thì hiếm khi trích dẫn các nhà lãnh đạo tại cộng đồng địa phương. *Người Đô Thị* đã phá vỡ xu thế này khi là hãng truyền thông duy nhất chuyển tải rộng rãi tiếng nói của người dân địa phương về nhà máy nhiệt điện than.

- Trang tin Dân Trí đã đăng tải tất cả, trừ một bài viết nói rằng than chính là nguyên nhân khiến Việt Nam lệ thuộc hơn vào năng lượng khi là quốc gia nhập khẩu ròng đối với mặt hàng than. Tuy nhiên, tờ báo này cũng nổi tiếng với việc đăng tải các bài viết dường như muốn tiếp tục thúc đẩy sự tăng trưởng của ngành than, dẫn chứng rằng công nghệ lọc cải tiến sẽ giúp trung hòa các mối quan ngại về môi trường.
- Từ kết quả phỏng vấn với tác giả của nhiều bài viết về năng lượng khác nhau, chúng tôi nhận thấy rằng quan điểm cá nhân của các nhà báo có thể ảnh hưởng đến quyết định lựa chọn cơ chế năng lượng. Một số biên tập viên và nhà báo coi nhiệm vụ của mình là vận động ủng hộ cho quá trình chuyển đổi sang năng lượng sạch ở Việt Nam bằng cách thường xuyên viết về tác động tiêu cực của than hơn.
- Hơn nữa, các ưu tiên biên tập cũng ảnh hưởng đến thời gian mà các nhà báo dành cho các bài viết về năng lượng cũng như chất lượng/mức độ chi tiết của các bài viết của họ. Các nhà báo của Zing và VnExpress được trả lương theo lượt xem và bình luận trực tuyến trên mỗi bài viết; do đó, ưu tiên của họ là nhanh chóng làm ra nhiều bài viết đơn giản về các chủ đề thịnh hành về phát triển năng lượng. Mặt khác, cả Người Đô Thị và Thời báo Sài Gòn đều là những trang kén người đọc hơn, có nhiều bài viết phân tích được đầu tư nghiên cứu kỹ hơn, đặc biệt là về chính sách đối với than và năng lượng mặt trời.
- Kể từ năm 2017, năng lượng mặt trời đã thu hút được nhiều sự chú ý hơn khi thủ tướng giới thiệu cơ chế FiT năng lượng mặt trời đầu tiên của Việt Nam. Việc này đã cho phép các nhà đầu tư năng lượng mặt trời bán điện với giá cao cho Điện lực Việt Nam (EVN), một doanh nghiệp nhà nước. Kể từ đó, năng lượng mặt trời đã được mặc định là kênh đầu tư hấp dẫn của các công ty năng lượng và là tùy chọn có mức giá phải chăng đối với các hộ gia đình.
- Tuy nhiên, 27% trong tổng số bài báo về năng lượng mặt trời lại nhấn mạnh vào các trở ngại đối với khả năng phát triển sâu hơn, như quy định không rõ ràng, thiếu đường dây truyền tải và thời hạn FiT gấp rút. Sau khi 14 bài báo về các quy định không rõ ràng xuất hiện trên mọi hãng truyền thông hàng đầu, Bộ Công Thương (MOIT) đã ban hành **một văn bản** quy định chi tiết hơn về các loại hình dự án năng lượng mặt trời và giá điện áp dụng cho nhiều trường hợp khác nhau—như một biện pháp xoa dịu trước sức ép từ truyền thông.
- Công suất lắp đặt điện gió của Việt Nam bằng một phần mười hai công suất lắp đặt điện mặt trời, còn năng lượng gió có độ phủ bằng một phần năm năng lượng mặt trời, dù cho Việt Nam được coi là **điểm đến hàng đầu về tiềm năng điện gió ở Đông Nam Á**. Một chuyên gia năng lượng được phỏng vấn tin rằng truyền thông cần chú ý hơn đến chủ đề về năng lượng gió để thu hút nhiều sự quan tâm và chính sách ưu đãi hơn nhằm phát triển nguồn năng lượng này.
- Thủy điện thường không được đưa vào các bài viết về năng lượng có thể tái tạo, trừ các dự án thủy điện nhỏ. Các nhà báo giải thích rằng do dự án thủy điện lớn gây tổn hại môi trường đối với hệ sinh thái nước ngọt và được coi là một dạng năng lượng truyền thống, do đó, thủy điện không nằm cùng danh mục với năng lượng mặt trời và năng lượng gió.

Mặc dù báo cáo này không đưa ra các khuyến cáo cụ thể để cải thiện các bài viết được đăng trên truyền thông về năng lượng sạch ở Việt Nam, nhưng nghiên cứu này có thể được sử dụng để cung cấp thông tin đầu vào cho việc xây dựng các biện pháp can thiệp và hành động hiệu quả hơn.

Nghiên cứu cho báo cáo này được thực hiện theo hướng dẫn của Climate Tracker, một mạng lưới gồm hơn 12.000 nhà báo trẻ về khí hậu trên toàn cầu. Các phương pháp nghiên cứu bao gồm lấy mẫu, phân tích nội dung, phân tích cơ chế và phỏng vấn các phóng viên và biên tập viên. Khung thời gian nghiên cứu là từ tháng 1 năm 2019 đến tháng 8 năm 2020.

Báo cáo này là một phần trong bản phân tích truyền thông tại khu vực do Trung tâm vì Hòa bình và An ninh Stanley thuê và do Climate Tracker sản xuất.

Về chúng tôi

Trung tâm vì Hòa bình và An ninh Stanley hợp tác với các cá nhân, tổ chức và cộng đồng toàn cầu để thúc đẩy tiến bộ chính sách trong ba lĩnh vực: giảm nhẹ biến đổi khí hậu, tránh sử dụng vũ khí hạt nhân và ngăn chặn bạo lực và tội ác quy mô lớn. Trung tâm được thành lập năm 1956 và vẫn duy trì được tính độc lập của mình, đồng thời phát triển các diễn đàn để chia sẻ các quan điểm và ý tưởng đa dạng. Để tìm hiểu thêm về các ấn phẩm gần đây của chúng tôi và các sự kiện sắp xảy ra, vui lòng truy cập stanleycenter.org.

Về Climate Tracker

Climate Tracker là dự án báo chí lớn nhất thế giới về chủ đề khí hậu dành cho các nhà báo trẻ. Chúng tôi đào tạo và trao quyền cho người trẻ trên thế giới theo cách cạnh tranh để gây ảnh hưởng đến các nội dung tranh luận trong nước của họ về biến đổi khí hậu và thể hiện các ý tưởng trên truyền thông trong nước. Chúng tôi cử những người trẻ ấn tượng nhất đến các hội nghị quốc tế để họ có thể tác động trực tiếp đến người ra quyết định và tích lũy kinh nghiệm thực tế về định hình chính sách trong nước và quốc tế. ClimateTracker.org.